

*CĂSĂTORIA MIXTĂ.
O PROVOCARE TEOLOGICĂ PENTRU BISERICA ORTODOXĂ ȘI BISERICA
EVANGHELICĂ: FUNDAMENTELE ȘI IMPLICAȚIILE ETICE, CULTICE,
CANONICE ȘI DOGMATICE*

ULBS

Universitatea "Lucian Blaga" din Sibiu

Școala doctorală interdisciplinară
Domeniul de doctorat: **TEOLOGIE**

TEZĂ DE DOCTORAT
CĂSĂTORIA MIXTĂ.
O PROVOCARE TEOLOGICĂ PENTRU
BISERICA ORTODOXĂ ȘI BISERICA
EVANGHELICĂ: FUNDAMENTELE ȘI
IMPLICAȚIILE ETICE, CULTICE, CANONICE
ȘI DOGMATICE

doctorand:

CRISTINEL NICOLAE, TEȘU

conducător științific:

ȘTEFAN ANDREAS, TOBLER

Sibiu
2020

Cuprinsul rezumatului tezei de doctorat

Cuvinte cheie

Introducere

Motivația și importanța studiului

Întrebarea de cercetare și Metodele

Stadiul cercetării și actualitatea temei

Structura lucrării

Concluzii generale, perspective ale lucrării, punți de legătură între Biserica Ortodoxă și Biserica Evanghelică

Cuvinte cheie: Biserică, Sfânta Taină a Nunții, căsătorie, familie, morală creștină, misiune, dialog ecumenic, provocări, societate, mass-media, secularizare, desacralizare, societate, modernitate, luteranism, ordine creată, iubire și sexualitate.

Introducere

Din zorii Renașterii și până în zilele noastre, tema familiei este fără îndoială unul din cele mai controversate subiecte, în contextul inițiativei *Coaliției pentru familie*, precum și cea mai actuală temă în dezbaterile academice și teologice.

S-ar părea că tema familiei este înțeleasă în totalitate, însă anumite profiluri sunt nesigure și îndoielnice. Este important ca acest subiect delicat să fie într-o permanentă cercetare. Teologia nu ar putea trata tema familiei fără a face referire pentru început la tema iubirii; mai apoi, nu s-ar putea raporta la iubire fără a exprima virtutea bunătății și nu în ultimul rând, nu ar putea ține discursuri despre bunătate fără a invoca roada Duhului: blândețea. Puterea blândeții înduplecă orice inimă înverșunată. Cu toții suntem motivați să învățăm blândețea Mântuitorului Hristos, care a zis: „Învățați-vă de la Mine, că sunt blând și smerit cu inima” (Matei 11, 29).

În această secțiune a calităților și a virtuților vom fi capabili să dezvoltăm și să prezentăm tema familiei în Biserică. Scopul vieții umane îl reprezintă dobândirea harului dumnezeisc și câștigarea Împărăției lui Dumnezeu. În familie, soții care pulsează aceeași dragoste și aceleași valori, pot străbate același drum al mântuirii.

O perspectivă a iubirii se reflectă în taina Sfintei Cruci. Familia la rândul ei este asemenea unei cruci pe care soții o duc împreună. Aceștia se motivează unul pe celălalt, se sprijină reciproc, astfel încât, procesul să nu fie unul anevoios și primejdios. Crucea ca element de tortură devine prin răstignirea Mântuitorului Hristos, semn al biruinței asupra morții. De asemenea, și învierea lui Hristos se sprijină pe columna iubirii. Învierea Sa din morți are o notă distinctă: ea a fost posibilă datorită iubirii Maicii Domnului, a Sfinților Apostoli, ucenici și a mironosițelor femei. Deci, nu o forță supranaturală L-a înviat pe Mântuitorul Hristos din morți, ci iubirea celor care L-au urmat: *atât de mult L-au iubit, încât L-au înviat pe Iisus*.

Nu întâmplător totul a pornit din iubire, din bunătate și blândețe. Întreaga lucrare creatoare se sfârșește în sine, prin apariția omului, care „se va alipi de femeia sa și vor fi amândoi un trup” (Efeseni 5, 31). Unul din autorii patristici în persoana lui Metodiu de Olimp afirma: „căci principiul nașterii oamenilor este împreunarea bărbatului cu femeia ... probabil că acest lucru îl prefigurează și extazul adus asupra primului om în timpul somnului; el prefigura atracția bărbatului către femeia sa, când cuprins de dragostea procreației, lasă ca iarăși să se desprindă ceva și din carnea sa, să fie creat un alt om”¹.

¹ Metodiu de Olimp, *Banchetul sau despre castitate*, în: *Colecția Părinți și Scriitori Bisericești*, Volumul X, traducere de Pr. Prof. Dr. Constantin Cornițescu, București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1984, p. 253

Taina iubirii are o putere covârșitoare și am putea-o compara cu pasărea spin, ca una care renaște din propria-i cenușă, se regenerează ori de câte ori este nevoie, astfel încât, soții să gestioneze cu înțelepciune drumul căsătoriei neîntinate.

Motivația și importanța studiului

Așa cum fiecare dintre noi își are propriul incipit, propriul drum pe care este nevoit să meargă, cu suișuri și coborâșuri, un drum deseori anevoios, alteori prezentându-se ca unul care curge lin, tot astfel și prezenta lucrare ia ființă din dorința de a completa și clarifica anumite aspecte de ordin religios, social, cultural, moral și identitar. Cercetarea noastră reprezintă rezultatul supleant al unui studiu intens, a unor meditații și contemplări profunde, pe parcursul unui program academic de șapte ani și care este departe de a fi epuizat.

Omul a fost mereu marcat de „cel de lângă el”, de aproapele lui. Comprehensiunea cunoașterii și descoperirii omului de lângă noi, în vederea întemeierii unei familii (indiferent de contextul eclesial), m-a determinat să pornesc într-o călătorie de lungă durată pe plan intelectual (academic) și teologico-pastoral. Motivată de natura firească a lucrurilor, am găsit de cuviință să cercetez în amănunt, atât cât mi-a fost cu putință, tema familiei creștine: ce anume este familia, cum se întemeiază aceasta, care este rodul vieții familiale și care este calea comună pe care soții o găsesc, în vederea câștigării mântuirii lor. Dar, am dorit ca aria interesului academic să se extindă și să se intensifice și prin intermediul învățăturilor Bisericii Evanghelice. Neavând un background teologic al învățăturilor luterane, procesul redactării lucrării științifice ar fi fost unul complicat și ostenitor. Și, după cum nimic nu e întâmplător, accidental sau simplă coincidență, am început colaborarea cu domnul Profesor Dr. Ștefan Tobler.

Pornind de la taina unirii bărbatului cu femeia, lucrarea își propune pentru început să îmbine învățăturile dogmatico-canonice, precum și cele practico-liturgice ale Bisericii Ortodoxe și să studieze în măsura posibilităților, învățătura doctrinară despre căsătorie în teologia Bisericii Evanghelice. Așadar, subiectul abordat este unul care se află într-o zonă plină de interes, din perspectiva dialogului ecumenic: acesta îmbină evoluția liturgică, practică și dinamică a familiei, a unirii soților care provin din medii și contexte socio-culturale și eclesiale diferite. Abordarea temei este o provocare nu doar în plan confesional, ci și socio-cultural, în contextul unei societăți interculturale dinamice. Promovarea diversității în Biserică, cultură, artă și societate vine cu provocări. Diversitatea fiind și destinul omenirii, criticile și studiile

doctrinelor socio-culturale nu pot înlătura conceptele teologice, morale și spirituale ale familiei creștine.

Teza de față ne antrenează în lecturarea ei. Progresul academic a fost posibil odată cu aprofundarea scrierilor Sfintei Scripturi, ale Sfinților Părinți și, continuând cu tratatele teologilor evanghelici, mi-am însușit înțelesul *stării de căsătorie* ca *Weltlich Ding* și *Geschäft*. Contribuția personală în explorarea acestui domeniu vast al familiei este evidențiată prin prezentarea unui chestionar (completat de soții familiilor mixte), care a dat naștere unei imagini atât de sensibile și, care m-au luminat și m-au ghidat să simt spiritul familiei create din iubire.

Întrebarea de cercetare și metode

Afinitatea dintre teologia ortodoxă și cea evanghelică m-a determinat să pun în valoare unirea bărbatului cu femeia prin căsătorie. Armonia și sensibilitatea cu care Bisericele încearcă să întărească Taina Nunții și familia pot fi percepute ca simboluri.

Răspunsul Bisericii privitor la doleanțele tinerilor care vor să se căsătorească mixt este unul înțelept și plin de noblețe. La o primă vedere, tema ridică o întrebare căreia i-am dat o dublă conotație: pentru început, mi-am aplecat atenția asupra părții doctrinare, canonice, liturgice și sacramentale ale Bisericii Ortodoxe, întrebându-mă dacă familia mixtă se încadrează în aceste rigori. Depășind acest prim pas, provocator a fost să mă întreb și dacă relația soților proveniți din medii, culturi și zone diferite, afectează practica religioasă prin întemeierea unei familii mixte.

Găsirea unui răspuns la această amplă întrebare îmi lăsa impresia unui proces mai mult sau mai puțin complicat. Exegeza scripturistică, comentariile patristice și interpretarea canoanelor au pretins oarecum eforturi remarcabile. Lecturând scrierile teologilor evanghelici m-am afundat ca într-un labirint greu de ieșit. Limba germană arhaică crease un edificiu înalt și greu de escaladat. Mă găseam ca un pion pe o tablă de șah, în care fiecare mutare era sortită eșecului. Depășirea acestui obstacol a putut fi realizată numai cu ajutorul domnului profesor Ștefan Tobler, care mi-a deschis ochii spre a percepe și înțelege sensul corect al termenilor *Geschäft, weltlich Ding, Ordnung, Bund, Geistliche Regiment*.

Pentru a nu se prezenta ca o lucrare susceptibilă, prin analize abstracte și speculative, ansamblul metodelor și instrumentelor folosite pornește de la perspectiva duhovnicească inversă a lucrurilor. Am avut intenția să urmăresc nu rigorile doctrinare și canonice ale Bisericii Ortodoxe, cât mai ales, mi-am propus să gravez profilul familiei creștine care se întemeiază cu timp și fără timp, prin armonie, iubire și respect reciproc al soților. Metoda istorică și cea a

studiului critic ocupă o parte semnificativă în lucrarea de cercetare. În acest context am precizat în planurile social, confesional și istoric, universalitatea și însemnătatea familiei mixte. Întrebările chestionarului s-au concentrat pe motivele soților în vederea căsătoriei; mi-am aplecat atenția asupra contextului în care soții s-au cunoscut, care au fost principiile care i-au determinat pe aceștia să întemeieze o familie mixtă. Un punct sensibil a fost și cel privitor la tradițiile și obiceiurile soților care vor fi transmise copiilor.

Omul este chemat de către Dumnezeu spre a fi „martor al slavei și bunătății Sale, și numai el se poate bucura în mod conștient, tot mai mult de iubirea divină”².

Această iubire divină depășește iubirea de sine, iar omul o revarsă în cele din urmă asupra aproapelui său. Așadar, familia mixtă rămâne un adevărat *dar* pentru oameni și o sursă inepuizabilă de viață și iubire.

Stadiul cercetării și actualitatea temei

Potrivit sfatului trinitar, omului nu îi era menit să trăiască ca individ izolat. În sânul Sfintei Biserici, familia ocupă un statut privilegiat. Nu întâmplător istoria creației se încheie cu plăsmuirea omului și nu în chip aleatoriu, Mântuitorul Hristos Își începe activitatea pământească, prin participare la Nunta din Cana Galileii. Cele două etape ale căsătoriei se întrepătrund reciproc. Pentru omul contemporan este o provocare să înțeleagă imaginea familiei din starea paradisiacă, în concordanță cu familia creștină din Noul Testament. Exaltant este modelul familiei vechi-testamentare, în comparație cu noua familie binecuvântată de Mântuitorul Hristos, la Nunta din Cana Galileii.

Așadar, profunzimea acestei teme pline de înțelesuri și imagini, a determinat numeroși profesori, teologi și academicieni, sociologi, antropologi și savanți din diferite domenii de specialitate să trateze tema familiei în Biserică și în societate. Din perspectivă teologică, tema familiei este prezentată în studiul biblic al Vechiului și Noului Testament; în cel sistematic (dogmatic, misionar și moral); în cel istoric, precum și în cel practic (inclus fiind dreptul bisericesc și practica liturgică).

Supremația acestui subiect pune în mișcare sufletul și rațiunea umană. Tema se prezintă sub forma unei abordări dinamice, în toate lucrările de specialitate. Prin studierea materialelor diversificate privitoare la tema căsătoriei, am conștientizat importanța unității eclesiastice a soților. Tratatetele dogmatice, canonice și liturgice nu pot fi despărțite unul de celălalt, deoarece învățăturile dogmatice se găsesc într-o relație indisolubilă cu învățăturile canonice și liturgice.

² Pr. David Marian, *Crearea omului și starea lui Paradisiacă*, Brăila: Editura Sfântul Ierarh Nicolae, 2014, p. 11

Singura cale prin care poate fi depășită norma dogmatică sau canonică, este calea iubirii și a sacrificiului de sine. Aceasta unește și nu desparte, adună lăolaltă soții proveniți din medii eclesiale diferite și tot iubirea este cea care ne oferă direcția spre Dumnezeu.

Lumea teologiei evanghelice deschide un alt orizont, bogat în termeni și perspective religioase, în care *căsătoria și familia* sunt privite ca: *stare aparținând ordinii create; profesie și gospodărie* a lucrurilor materiale; *teren* al iubirii soților; *câmpul* de dezvoltare personală și socială.

Structura lucrării

Aflându-se la confluența a două Biserici, cu tradiții și culturi diversificate, subiectul nostru traversează un proces complex, care se află în plină ascensiune. La temelia lucrării am consolidat ideea principală conform căreia, în contractarea căsătoriei pentru întemeierea familiei, în Sfânta Biserică se săvârșește Sfânta Taină a Nunții și se oficiază slujba Sfintei Cununii. Perspectiva teologică prezentată în teză a fost posibilă datorită flexibilității subiectului ales spre dezbateri, care poate varia în mai multe opinii sau păreri. Pasiunea elaborării acestei lucrări într-o formă academică modernă și care să prezinte un spațiu substanțial de informații, mi-a dat elanul de a cerceta cele mai noi surse bibliografice.

Pornind de la importanța familiei în societate, precum și la imaginea căsătoriei în Biserică, mi-am propus să certific teza de doctorat sub egida titlului: *Căsătoria mixtă. O provocare teologică pentru Biserica Ortodoxă și Biserica Evanghelică: fundamentele și implicațiile etice, cultice, canonice și dogmatice*. Tonul inedit al lucrării este dat de însuși titlul acesteia, fapt pentru care, opera solicită cititorului interesul spre o lectură cât mai sporită. Conținutul tezei este înveșmântat cu togă dogmatică și simbolică, cusut fiind cu nuanțele teologiei biblice, ale dreptului bisericesc și practicii liturgice. Trebuie avut în vedere faptul că lucrarea de față nu se prezintă doar ca o simplă sinteză a învățăturilor Bisericii Ortodoxe și Evanghelice, în care sunt stocate informații, concepte și păreri teologice. Autenticitatea contextului misionar de azi impune Bisericii aprofundarea temei familiei în cele două planuri: misionar-pastoral și academic-cultural.

În ansamblul ei, lucrarea se prezintă ca un tot unitar și respectă normele academice, fiind alcătuită din patru capitole. Spre finalul lucrării găsim concluziile generale, bibliografia și anexele. Capitolele lucrării se armonizează într-o relație doctrinară, în care informațiile sunt corelate în mod chibzuit.

Primul capitol intitulat *Nunta în teologia Bisericii Ortodoxe* pune la dispoziția cititorilor un spațiu generos, încărcat de elemente istorice, dogmatice, exegetice, patristice și canonice. Acest capitol poate fi înțeles ca lait-motiv al familiei creștine. Preocuparea academică s-a axat pe exegeza textului biblic din cartea Facere, capitolul 1 și din Evanghelia Sfântului Ioan, capitolul 2. Am avut în vedere contextul istoric al creării primilor oameni, care au reprezentat cea dintâi familie a neamului omenesc.

Pornind de la această reflecție teologică, în primul subcapitol intitulat *Familia în Vechiul Testament* am subliniat frumusețea spirituală a chipului lui Dumnezeu din om. Cu ajutorul *Arheologiei Biblice* am deslușit elementele cheie, prin care evreii întemeiau familia. Pentru aceștia, familia îi „reprezintă pe cei de același sânge, sau mai exact, pe cei care locuiesc în aceeași casă sau sub același acoperiș”³. Textul scripturistic prezentat în *Cartea Facere* este un mesaj divin adresat oamenilor în vederea mântuirii. El ne îndeamnă la o lectură hermeneutică, pentru a înțelege povestea de dragoste dintre Dumnezeu și om. Întreaga acțiune creatoare izvorăște din iubirea nemărginită a lui Dumnezeu. Inclusiv legile și poruncile pe care Dumnezeu le dă, se prezintă sub forma unei iubiri și au o fărâmbă de iubire în ele. În contextul biblic-istoric, tema dragostei rămânem vie și fascinantă. Iubirea este o temă existentă în toate cărțile Sfintei Scripturi. Familia și nunta vechi-testamentară va fi înnoită și ridicată la rangul de Sfântă Taină prin venirea Mântuitorului Hristos în lume și prin participarea Sa la Nunta din Cana Galileii.

Pentru asentimentul mistic al Tainei Nunții, am făcut apel la glosa biblică, intitulând al doilea subcapitol *Familia în Noul Testament*. Sensibilitatea cu care este tratată Taina Sfintei Nunți în comentariile teologilor bibliști, mi-au creionat imaginea cavalerului de nuntă, care, în contextul istoric al Raiului din Vechiul Testament era Tatăl. În Noul Testament, poziția *cavalerului de onoare* o ocupă Sfântul Prooroc Ioan Botezătorul, ca unul care, pregătește Poporul Ales Israel pentru venirea *Mirelui*. Mântuitorul Hristos acordă o cinste deosebită căsătoriei. În Noul Testament nunta este *înnoirea binecuvântării primordiale*⁴ și înălțarea vieții pământești (omenești) în ordinea harului. Hristos ca Mire al Noului Testament oferă *vinul cel bun*. Acest vin are în componența lui materia vie – apa – cea cu care începe creația.

Transformarea apei în vin este imaginea curățirii. Jertfele vechi care curățau Poporul Ales, sunt simbolizate în Noul Testament de Sfânta Euharistie. Fiul devine *mirele lui Israel*, după cum

³ Ion Reșceanu, *Familia după Vechiul Testament*, Teză de Doctorat, București, 2001, p. 2

⁴ Preafericitul Părinte Daniel, *Cuvânt de început la Congresul Internațional <<Familia creștină, o binecuvântare pentru Biserică și societate>>*, în: *Familia – binecuvântare primordială pentru umanitate eternă*, Disponibil online: <https://arhiepiscopiabucurestilor.ro/stiri/evenimente-bisericesci/familia-binecuvantare-primordiala-pentru-umanitate-eterna> (site accesat în data de 5 august, 2020)

Tatăl ocupa această poziție, încă din momentul purtării de grijă față de Israel. În familie soții experimentează taina Împărăției lui Dumnezeu. Șablonul bărbat-femeie este reprezentat de tiparul Hristos-Biserică, perspectivă teologică descoperită și în cugetările Sfinților Părinți.

În cel de al treilea subcapitol, intitulat *Nunta în scrierile Sfinților Părinți*, am evocat sfaturi și îndemnuri ale Sfinților Părinți, adresate soților care întemeiază familia, precum și perspective teologice de o rară frumusețe și o valoare inestimabilă: „cei care voiesc să se căsătorească, să aibă multă grijă pentru acest lucru”⁵. Iubirea trebuie să stea la temelia însoțirii lor, astfel încât, viața de familie să fie una prin care cei doi își câștigă mântuirea. Deoarece *căsătoria este casa lui Dumnezeu*⁶, soții „trebuie să rămână nedespărțiți în iubirea divină”⁷.

Plecând de la profilul misionar, pe care Biserica îl exprimă prin întreaga ei activitate pastorală, am expus în ultimele două subcapitole condițiile și impedimentele săvârșirii Tainei Sfintei Nuni, precum și învățăturile și hotărârile canonice, privind posibilitatea oficierei slujbei Sfintei Cununii în Biserica Ortodoxă, unui soț ortodox cu unul evanghelic. Conform învățaturii ortodoxe, slujba Sfintei Cununii se oficiază în Biserică, pentru că: „nunta este o icoană vie a lui Dumnezeu, o <<teofanie>>”⁸.

Abordarea istorică ocupă o parte semnificativă în aceste subcapitole. Relația dintre Biserică și Stat a avut un puternic ecou politic, social, cultural, dincolo de aspectul pur academic. Printre impedimentele relative la căsătorie găsim și *deosebirea de religie* sau (Căsătoriile mixte)⁹.

Atât de sensibilă este responsabilitatea înglobării duhovnicești a fiilor ei, încât Biserica este nevoită să se prezinte sub chipul *doctorului care oferă medicamentul nemuriri sufletești*. Ținând cont de gingășia contextului, am cumpănit în urma cercetării istorice și canonice, posibilitatea oficierei slujbei Sfintei Cununii în Biserica Ortodoxă, a unui soț ortodox și unul evanghelic. Pentru a veni în sprijinul și ajutorul credincioșilor ei, Biserica a păstrat vie învățătura canonică, iar autoritatea spirituală i-a oferit avantajul de a păși dincolo de sfera canonică și, fără a limita oficierea slujbei Sfintei Cununii, a adoptat *principiul icononomiei*. Singura condiție impusă este ca pruncul să fie botezat în credința ortodoxă.

În cel de al doilea capitol, intitulat *Nunta în teologia Bisericii Evanghelice*, interesul academic a fost axat asupra reperelor căsătoriei în gândirea teologică a lui Martin Luther. În

⁵ a se vedea Sfântul Ioan Gură de Aur, *Cateheze maritale, Omilii despre căsătorie*, Sibiu: Editura Oastea-Domnului, 2004

⁶ Sfântul Clement al Alexandriei *apud*. Paul Evdokimov, *Taina iubirii, sfințenia unirii conjugale în lumina tradiției ortodoxe*, p. 105

⁷ Paul Evdokimov, *Taina iubirii, sfințenia unirii conjugale în lumina tradiției ortodoxe*, pp. 101-102

⁸ *Ibidem*

⁹ Pr. Traian Costea, *Căsătoria din punct de vedere: Istoric, Dogmatic și Canonic*, p. 116

Biserica Evanghelică nunta prezintă anumite particularități, constând în: cântece, predică, jurământul soților, rugăciunea de binecuvântare a mirilor.

Potrivit teologului Martin Luther, căsătoria este înțeleasă ca o rânduială aparținând ordinii create: „Die Ehe ist eine weltliche Ding”, sau a lumii materiale: „Schöpfungsordnung”. Scrierile teologiei evanghelice descriu căsătoria ca fiind *centrul tuturor domeniilor de activitate și de acțiuni ale omului*. La temelia unirii soților trebuie să existe iubirea reciprocă. Iubirea bărbatului față de femeie *e cea mai mare și mai adâncă dintre toate*, drept care, numai învăluți în iubire, soții răzbat în viața familială, depășind obstacolele și greutățile sociale. În fiecare subcapitol am subliniat progresul academic și spiritual al învățăturilor lui Martin Luther, după tratatele de teologie morală, dogmatică ale teologilor germani, de talia lui: Markus Matthias, Heinz-Dietrich Wendland, Dietrich Rössler, Helmut Thielicke, Albrecht Peters.

Luther prezintă tema căsătoriei sub forma a patru principii: cel dintâi se raportează la crearea Protopărinților în grădina Eden; cel de al doilea principiu are în vedere dragostea și seriozitatea celor care doresc să *intre în căsătorie*; cel de al treilea principiu este motivul pentru care a fost creată femeia; cel de al patrulea principiu este dragostea. În *Cartea Nunții - Traubüchlein* - Luther vede căsătoria ca fiind *o stare lumească* „ein weltlicher Stand”, iar nunta ca pe o *operă (activitate) lumească (laicizată)* „ein weltlich Geschäft”. Martin Luther prezintă viața de familie în concordanță cu Persoanele Sfintei Treimi; omul care dorește să intre în căsătorie, trebuie să o privească ca pe o: *Creație, Ordine sau Rânduială, Binecuvântare și Semn*. În teologia evanghelică, momentul *unirii lui Adam cu Eva în starea paradisiacă este lipsit de un semn personalizat a lui Dumnezeu*. Prin starea de căsătorie, soții îl cunosc pe Creator în afinitatea Sa pentru ordine, creație și rânduială. Interpretările teologice merg până acolo unde, căsătoria este și o *gospodărie*, dar și *terenul dragostei și al iubirii soților*, acolo unde romantismul caracterizează căsătoria prin prisma sentimentului. Acoperiți de *sentimentul iubirii*, soții conturează o altă perspectivă trăită a căsătoriei. În familie, omul împlinește nu doar o *vocație*, ci însuși *profesia* lui pentru care a fost creat.

Elementele noi care întăresc discursul academic în teologia Bisericii Evanghelice sunt cimentate în subcapitolele: *Tezele teologului evanghelic Heinz-Dietrich Wendland privitoare la teologia sexualității și a căsătoriei*, precum și *Relația dintre căsătorie și sexualitate în gândirea lui Luther și în ortodoxia luterană conform teologului Markus Mathias*. Etica căsătoriei presupune un studiu intens, pe baza căruia desprindem următoarele noutăți: mărturisirea publică a soților este cea care pune bazele căsătoriei și vieții familiale; scopul căsătoriei nu este individualismul și cel al intereselor personale, ci dimpotrivă, soțul trebuie să îndeplinească cuvintele *Marelui Catehism*, cu „dragoste și armonie ... din inimă și cu toată

sinceritatea”. Ascultarea soților trebuie să fie îndreptată către Dumnezeu. Relația de căsătorie are și aspecte terapeutice. Revelator este faptul că, dorința soților de a fi împreună, transformă căsătoria în familie prin nașterea de prunci. Luther a denumit căsătoria ca fiind *câmpul de lucrare al lui Dumnezeu și al iubirii față de aproapele*. Căsătoria nu este doar o comunitate personală de dragoste, ci și o instituție socială.

Împlinirea căsătoriei este un datum al soților, care, prin dragoste, trec dincolo de granițele individualismului și ale materialismului.

În cel de al treilea capitol numit *Oficierea căsătoriilor mixte în Biserica Ortodoxă și Biserica Evanghelică* am avut în vedere contextul liturgic, sacramental și spiritual al oficierei slujbei Sfintei Cununii evidențiind rânduiala și simbolismul Sfintei Taine din perspectiva Bisericii Ortodoxe, iar mai apoi, Ceremonia de Nuntă în Biserica Evanghelică. În subcapitolul numit *Nunta în Biserica Evanghelică - rânduială și simbolism* sunt evidențiate aspecte doctrinare, legate de înțelesul stării eclesiale a ceremoniei de nuntă. Înțelesul real al căsătoriei se află în concordanță cu imaginea Bisericii.

Noutatea subiectului temei de cercetare o reprezintă subcapitolul intitulat *Puncte comune doctrinar-liturgice ale Bisericii Ortodoxe și Bisericii Evanghelice privind oficierea căsătoriilor mixte* care este dedicat dimensiunii liturgice și pastorale. Pentru început am urmărit abordarea diferențelor și rânduiei actelor liturgice. În virtutea acestora am evidențiat și punctele comune ale ceremoniei religioase. Toate aceste detalii au un rol hotărâtor în dialogul ecumenic dintre cele două confesiuni.

Căsătoria mixtă poate ocupa un loc important în Biserică și societate, dacă dragostea și devotamentul soților au ca scop mântuirea lor și, cu atât mai mult, urmează exemplul iubirii Mântuitorului Hristos față de Biserică (Mireasa Sa). Dacă iubirea este viața Bisericii, creștinismul este religia iubirii. Ca atare, această iubire creștină trebuie să depășească orice obstacol juridic și canonic. Altfel spus, iubirea soților este „posibilitatea imposibilă”¹⁰.

În capitolul final al lucrării, numit *Cercetarea empirică*, am analizat rezultatele chestionarului aplicat pe un eșantion de nouă familii, opt dintre ele locuind în Germania și o familie care locuiește în România. Am urmărit prin acest demers să evidențiez situația internă a familiilor mixte din Germania, precum și relația soților cu Biserica Ortodoxă Română și Biserica Evanghelică. Chestionarul este alcătuit din douăzeci de întrebări la care au răspuns după caz, atât soțul cât și soția. Concluziile chestionarului aplicat reliefează rolul familiei mixte

¹⁰ Alexander Schmemmann, *Postul Mare. Pași spre Înviere*, traducere și studiu introductiv de pr. dr. Vasile Gavrilă, București: Editura Sophia, 2013, p. 48

în societatea contemporană și în Biserică. Pentru a aduce clarificări din partea Bisericii Ortodoxe Române, am realizat un nou chestionar adresat clericilor. La acest chestionar au răspuns: Înaltpreasfințitul Serafim - Mitropolitul Ortodox al Germaniei, Europei Centrale și de Nord, Preacuviosul Părinte Arhimandrit Andrei Ioniță, Părintele Protopop Iosif Rădulescu. În urma răspunsurilor oferite, am ajuns la concluzia că situația socială, culturală și pastorală diferă de la caz la caz. Prin respectarea canoanelor, Biserica urmărește păstrarea dogmelor și a învățăturilor Sfinților Părinți, dar se vede nevoită în adoptarea unei atitudini părintești față de soții care doresc să li se officieze slujba Sfintei Cununii în Biserica Ortodoxă.

Concluzii generale, perspective ale lucrării, punți de legătură între Biserica Ortodoxă și Biserica Evanghelică

De iubire și de pace au nevoie soții pentru a-și uni destinele prin Sfânta Taină a Nunții. Cu atât mai mult, aceste facultăți sau virtuți sunt necesare în contextul familiei mixte. Individualismul teologic ortodox și evanghelic privește o anumită perspectivă a înțelegerii dogmelor și a tainelor dumnezeiești. Din acest motiv, cele două instituții sunt nevoite să găsească o cale de mijloc, anumite principii și motive, cu ajutorul cărora să vină în ajutorul credincioșilor, care doresc să întemeieze o familie mixtă. Relevant este în ceea ce privește Biserica Ortodoxă, ca aceasta să își păstreze nealterată propriile tradiții și învățături dogmatice, canonice și cultice, fără a leza poziția doctrinei Bisericii Evanghelice.

În fond, aportul adus trebuie să discearnă beneficiile reale ale căsătoriilor mixte, astfel încât să nu fie rănite și ofensate sentimentele credincioșilor. Biserica are menirea de a uni și nu de a despărți. Și soții familiilor mixte sunt chemați la bucuria treimică, ca ființe libere, conștiente, capabile să ofere și să primească iubire.

Bisericile trebuie să ajungă la un modus vivendi cu totul nou, dar raportat la tradiție, la practica liturgică, fără a știrbi autoritatea dogmatică, liturgică, cultică și canonică.